

Anita Mellepe

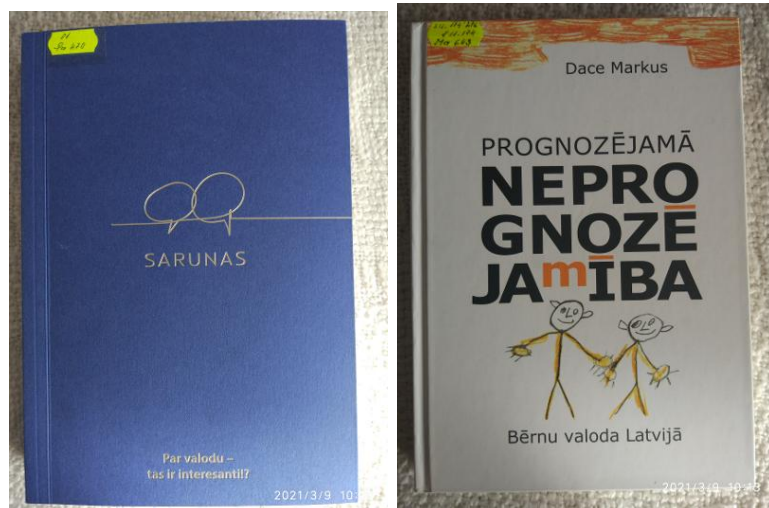
GOTIŅŠ VĀRDĀ BULLĪTIS...

Tiem, kuŗi uzticas horoskopiem, pienākušais Vērša gads ir pa prātam. Vērsis iedveš cieņu un dod cerību – tikai jāstrādā un labi būs! Iepriekšējā Vērša gadā, pirms 12 gadiem, no Ķīnas atvedu dīvāna spilvenu – sarkana šūta vērsa apveidā. Tas izrādījās ilgdzīvotājs, – pārciedzams manu mīlo mazbērnu iesaistes rotaļās – neizjukdams pa šuvēm. Pēc tam, kad bijām apmeklējuši mūsu draugu Liepiņu lielfermu Krimuldas novadā, par govīm mazmeitiņām radās reāls priekšstats. Mājās pārbraukušas, čertgadnieces manu dīvāna spilvenu nodēvēja par – *gotiņš vārdā Bullītis!*

Biju jau daudzas mazbērnu valodas novitātes piemirsusi, kad manī tās atsauca lieliskā grāmata „Sarunas. Par valodu – tas ir interesanti!” Grāmatā, ko izdevusi Latviešu valodas aģentūra (LVA), lasāmas 14 ļoti aktuālas un interesantas sarunas. „Digitālā laikmeta saruna”, „Valoda sabiedrībā. Vai ejam kopsolī?”, „Valoda laiku lokos”, „Kā valoda skan”, „Vai saprotam bērnu valodu?”, „Latviešu valoda Eiropas valodu saimē”, „Baltu valodas”, „Par vietām un vārdiem”, „Par vārdiem un to pētīšanu”, „Valodas reģionālie varianti”, „Valoda tulkojumā”, „Kā mācīt un mācīties valodu?”, „Tā runā novados”, „Valodas kārtība. Kārtība valodā”.

Esmu ļoti pateicīga Limbažu galvenajai bibliotēkai, kuŗā iepirkta vērtīga grāmata, veltīta arī valodai. Diemžēl jaunieguvuma izstudēšanā (432 lapaspuses) nekādi nespēju iekļauties lasītājam noteiktajos termiņos, nācās prasīt pagarinājumu. Ar īpašu baudu iepazīnu piekto sarunu – par bērnu valodu. Grāmatas saturs ir uz papīra pārnestas sarunas, kuŗas notika LVA rīkotajā *Valodu vakaru ciklā*. Tās vadījuši žurnālisti Elvis Jansons, Sandra Kropa, Jānis Krops un Paula Gulbinska. (Vienmēr esmu apbrīnojusi tieši ēterā runājošos žurnālistus – viņu nodilušās mēles naktīs noteikti atkal ataug! Tieši tāpat kā mūsu mazbērniem, kuŗi pirmsskolas vecumā spēj vecvecākus ar jautājumiem nokausēt līdz pilnīgam pagurumam.) Un tieši tālab par bērnu valodu gribu dalīties pieredzē, jo tas ir un būs aktuāls un dzīvespriecīgs temats: **KĀ BĒRNS AR VALODAS STARPNIETĪBU APGŪST PASAULI UN KĀ VIŅĀ PAŠĀ IENĀK PASAULE AR TĀS TĒLIEM UN VĀRDIEM.** (Es pat gribētu *Biļetena* lasītājus rosināt – sūtiet Astrai Moorai stāstus par savu bērnu un mazbērnu valodiņu.)

Kā bērnu valodas attīstība apskatīta grāmatā „Sarunas. Par valodu – tas ir interesanti!”? Piemēram, latviski runājošu bērnu valodas sistēmas izpratne, kā bērni apgūst valodas elementus un to funkcijas, kādus vienkāršošanas paņēmienus izmanto bērni, neprotot

izrunāt kādu skaņu? (Grāmatu papildina bērnu zīmējumi.) Ievadā teikts: „Cerams, ka atšifrētas rakstu formā un iedzīvinātas grāmatā, šīs sarunas par valodu būs tikpat interesantas, kādas tās šķita pasākumu klausītājiem.” Grāmatas veidotāji nav kļūdījušies, un, arī man – kā jau brīdināju – apskatot tikai vienu tematu, nav ne mazāko šaubu par LVA padarītā nozīmīgumu. Sarunu, kuŗā piedalījās profesore Dace Markus un Anna Vulāne, vadīja Elvis Jansons. Prieks lasīt. A. Vulāne: „Bērnišķīgums radošam cilvēkam valodā saglabājas visu mūžu. To mēs redzam rakstnieku darbos, kad tiek radīti okazionālisti jeb autora individuālie darinājumi. Tad, kad cilvēks atļaujas būt bērns, nevis vienmēr nopietns pieaugušais. Bet, pētniekiem tas ir laiks līdz skolai, pirmsskolas vecums un vēl kādu brīdi skolā. Pēc tam sākas pusaudža gadi, un tur jau parādās citi valodas līdzekļi, tad sākas jaunība, tur atkal citi valodas līdzekļi.”

Bet kāda ir bērnu valodas kā pētījuma objekta vēsture? Uz to atbild Dace Markus: „1973. gadā profesore Velta Rūķe-Draviņa publicē pirmo grāmatu par bērnu valodas sintaksi. Tas gads vēl nav tik ievērojams, ievērojamāks ir pēc desmit gadiem, 1983. gads, kad profesore publicē rakstu žurnālā *Journal of Child Language Development*, kas tiešām izsauca ļoti lielu izbrīnu, jo līdz tam visi parasti bija lasījuši par bērnu valodu franču, angļu, vācu valodā, un pēkšņi ir tāds kvalitātīvs zinātnisks pētījums par latviešu bērnu valodu. Tas radīja ļoti lielu rezonansi ne tikai tāpēc, ka par bērnu valodu, bet zinātnieki sāka saprast, ka latviešu valodniecībā arī notiek nozīmīgi pētījumi. Protams, tie ir trimdas bērni, par kuŗiem viņa raksta.”

Tam, ka Latvijā sākas bērnu valodas pētījumi, liels ir tieši Daces Markus nopelns. Pati profesore kā impulsu

bērnu valodu pētījumiem piemin sāpīgu faktu: „Man bija ļoti daudz piemēru no mana traģiski zaudētā ceturta dēla, tā tapa „Bērna valoda no pirmā kliedziena līdz pasaikai”, 2003. gads. Savukārt 2007. gadā, kad mums jau bija nodibināts Bērnu valodas centrs un bijām sākuši strādāt komandā valsts pētījumu programmā „Letonika”, publicēju grāmatu „Bērns runā kultūras pasaulē.”” No Annas Vulānes teksta uzzinām: „Bērna valodas pētījuma centra dibināšana notika 2006. gada rudenī ...ņemot vērā, ka rektore Dace Markus nevar veikt visus pienākumus, centra vadība tikai nodota Dainas Dzintares rokās, viņai pensijā aizejot – Annai Vulānei. Centra 10 gadu jubilejas gads kļuva par tā likvidācijas gadu.” (Par praktisku devumu latviešu valodniecībā 2019.gadā LZA īstenojot locekli Dace Markus saņēma Kārļa Mīlenbacha balvu.)

Pētījuma centrs un tā darbinieki paspējuši (un turpinā) izdarīt daudz: veikti pētījumi un izdotas grāmatas – lieliski palīgi latviešu valodas skolotājiem, logopēdiem un vecākiem. Dace Markus: „Latviešu bērni mūsdienās ir ļoti radoši. Viņiem ir tik daudz vienkāršošanas paņēmieni, kā tikt galā ar situācijām, kad nu nevar pateikt to skaņu, nu neiznāk! Ko tad darīt? Izlaist, samainīt. Kaut kur citur to skaņu ielikt. Visdažādākie vienkāršošanas paņēmieni.”

Ļoti nopietni vērā ņemamas atziņas par bērnu valodu ģimenēs, kuŗās aug bilingvāli un trilingvāli bērni. (Pie pēdējiem pieder arī mans Šanhajā dzīvojošais mazdēls Drago: ar tēvu viņš runā tikai franču valodā, ar auklīti – ķīniešu, ar māmiņu – galvenokārt angļu, jo tā ir ģimenes kopējā valoda. Kas atliek man, vecmāmiņai, kad iekrīt laime mazdēliņu satikt? Tikai cept pīrāgus un tad sagaidīt arī vārdiņus : pīrādziņš, ome, paldies, es tevi mīlu. Tas man par pūlēm virtuvē ir labākais paldies.)

Sarunas (un grāmatas) daļībnieki no sirds rosina vecākus – nejaukt valodas un ļaut tās apgūt pēc iespējas agrāk. Un runa ir ne tikai par svešvalodām. Anna Vulāne: „Jā, mīlie vecāki, ja neprotat pietiekami labā līmenī latviešu literāro valodu, bet jums ir dzimtā izlokne, runājiet tajā! Neatņemiet bērnam vēl vienu latviešu valodas paveidu. Tas viņu tikai bagātinās. Un skolā tad viņš iemācīsies labu literāro valodu – ar vienu noteikumu: ja skolotājam būs izkopta literārā valoda.” Dace Markus min ļoti jauku piemēru no pētījuma, kad uz sarunu pieaicināta meitenīte, kuŗas māmiņa ir latvieti, bet tētis ārzemnieks (no Itālijas vai Spānijas). Bērns runā tikai latviski. „Kā tad tētis ar tevi mājās runā? – Viņš tikai „si, si, si”, vairāk viņš neko nemāk.” (Redz, cik daudz vielas pārdomām, arī par tēva lomu ģimenē. Manuprāt – ideāls vīrietis, piekritis visam!)

Vēl viens Daces Markus piemērs: „Tur, kur latviešu

valodā – vai vienalga kuŗā valodā, – īsti nav sistēmas, bērns uztver: ahā, dominējošie priedēkļi ir tādi, dominējošās izskaņas ir tādas. Bērns to sakārto! (..) bērnam ir *es ir puika, tu iri meitene*.” Kur valodā ir kāds izņēmums, tur bērniņš ar savu domu ir klāt.”

Tiesa – nez vai atradīsies latviešu ģimene visā pasaulē, kuŗā bērns nav teicis – *sunis, akmenis, rudenis, ūdenis, zibenis, asmenis*.

Man ļoti interesants šķita grāmatā minētais fakts – valodas profesores savā praksē pievērsušas uzmanību arī pupiņvalodai, šo vārdu pat neliekot pēdiņās. Un statistika esot tāda – katrā auditorijā šajā valodā protot runāt pieci, seši studenti. Turklāt – pupiņvalodai esot pat savi „dialekti”. (Parasti pēc katra patskaņa ieliek „p” un atkārto pašu patskani: *gapalds, sopols*, bet divskaņus var pielietot divējādi – *ipielapa* vai *iepielapa*.)

Mans galvenais uzdevums – šeit un tagad – pievērsot uzmanību bērnu valodai, aicināt to baudīt un arī pierakstīt. Par godu arī Smieklu dienai – daži manu mazbērnu domu un gramatikas jaunrades piemēri vecumā no 3 līdz 6 gadiem. *Man kaimiņu bērnu pilnas ausis*. Madara stāsta pasaku: „*Viena meita bija gudra, otra – slinka. Slinkā bija labsirdīga*.” Ieva spēlē dakteri: „*Manam pērtiķēnam ir akmens vēderā, jo viņš dzēra neītru ūdeni*.” Ieva par vecmāmiņu: „*Tu esi salda kā lapiņa, ūdenī mērcēta*.” Madara lietainā laikā: „*Plūksim sēnes! Tērēsim lietussargu!*” Ieva: „*Man no nešanas rokas atliekušās*.” Ieva par vīriešu kaklasaitēm: „*Tie striķi, ko sien pie baltiem krekliem*.” Madara, iznākusi no meža: „*Es tevi mājās pārkašīšu, lai nav ērces*.” Strīda laikā Ieva: „*Es tev tikai saku, bet tu purpini un knieb!*” Abas spēlē kāzas, Madara: „*Man tikai jāuzzīmē lidmašīna, ar kuŗu viņiem braukt uz Medusmēnesi!*” Ieva: „*Analfabēti prot visu. Tikai ne lasīt un rakstīt.*”

Grāmatas „Prognozējamā neprognozējamība” aizmugures vāks – Dace Markus ar saviem sešiem mazbērniem jūras krastā

Dīvāna spilvens
Gotiņš vārdā Bullītis